

Maria Kocójowa

**ROZWÓJ BADAŃ NAUKOWYCH W INSTYTUCIE
BIBLIOTEKOZNAWSTWA I INFORMACJI NAUKOWEJ UJ
(1974–2000)**

**SCIENTIFIC ACTIVITIES OF INSTITUT LIBRARIANSHIP AND
INFORMATION SCIENCE, JAGIELLONIAN UNIVERSITY (1974–2000)**

Abstrakt: 25-lecie kształtowania programu badawczego w IBIN UJ skłania do refleksji o przyczynach przemian, kierunkach podjętych badań, dorobku i priorytetach zespołu pracowników, jak i poszukiwaniach opcji przyszłościowej. Omawiany dalej dorobek liczy 1239 opracowań na tematy profesjonalne z okresu zatrudnienia w UJ pracowników obecnie związanych etatowo z Instytutem BIN UJ [wykaz: Cz. 4. Dokumentacja VII Prace naukowe] w połączeniu z publikacjami osób, które zmarły lub tylko czasowo były związane – przekracza znacznie 2000 pozycji bibliograficznych, w tym kilkadziesiąt książek.

Abstract: 25 years of research development on library, book and information at the Jagiellonian University (1974–1999) is shown as divided into four chronological phases. This process is seen through the scientific output – 1239 publications (not including related scientific fields), hundreds of conferences, several dozen scientific degrees, participation in many important scientific bodies and so on. The article also presents the transformation of individual, truly humanistic research interests of the scientific team consolidated in the years 1974–1979 into professional and global scientific output exposing the role of libraries, books, information professional education and use of modern technology advantageously to information society and the development of communication processes. Research findings proves ambitions of the research staff and important parallels between their scientific activities and international tendencies.

Ówczesny Zakład BIN UJ w roku otwarcia studiów – 1974, znalazł się w analogicznej sytuacji jak większość powstałych wtedy ośrodków kształcenia na poziomie wyższym [Więckowska 1975]. Korzystną okoliczność stanowiła tu możliwość oparcia programu badawczego na pełnym inicjatyw krakowskim środowisku uczonych, zwłaszcza z Uniwersytetu Jagiellońskiego, oraz praktyków pracujących w znanych bibliotekach i ośrodkach informacji w mieście. Ta sytuacja: wysokie kwalifikacje, elastyczność i doświadczenie zawodowe kadry akademickiej, zrozumienie potrzeb praktycznych, rozwinięte przez Uniwersytet Jagielloński kontakty krajowe i zagraniczne, nowe spojrzenie na program kształcenia przez właśnie powołany ośrodek – spowodowały w ciągu następnego ćwierćwiecza nieco szybsze zmiany w programach badawczych niż w innych uczelniach w Polsce. Tym było to ważniejsze, że trzeba było pokonywać trudności wynikające z licznych, ogólnie znanych czynników hamujących, jak np. ograniczeń ekonomicznych i technicznych, opóźnień w rozwoju polskich bibliotek w porównaniu do Zachodu, uwarunkowań politycznych, etc. Niewielkie grono nauczycieli akademickich w UJ, w trudnych warunkach lokalowych, przy niedostatku sprzętu technicznego umiało wykorzystać szansę i nadażyć za wymogami przełomu wieków, kreować nowoczesny program badawczy i edukacyjny z zakresu BIN UJ. Wielką pomocą w tych przemianach była możliwość korzystania z doświadczeń najstarszych akademickich instytutów BIN w Polsce: w Warszawie (zał. 1951 r.) oraz we Wrocławiu (zał. 1956 r.).

Dla prześledzenia drogi przemian w działalności naukowej w Zakładzie BIN IFP UJ (1974–1991), następnie w Katedrze BIN IFP UJ (1992–1995) i wreszcie Instytucie BIN UJ (1996–1999) wyróżnić należy następujące etapy:

1. Geneza programu badawczego w indywidualnych zainteresowaniach pracowników w latach 1974–1979
2. Krystalizowanie programu wspólnego dla pracowników Zakładu BIN UJ w latach 1980–1989
3. Paralele z zagranicznymi programami badawczymi w latach 1990–1999
4. Ku czemu zmierzamy u progu XXI wieku? – poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, otwierające etap czwarty.

GENEZA WSPÓLNEGO PROGRAMU BADAWCZEGO W ZAKŁADZIE BIN UJ W INDYWIDUALNYCH ZAINTERESOWANIACH ZESPOŁU (1974–1979)

Powstały w latach siedemdziesiątych XX w. zespół Zakładu BIN Instytutu Filologii Polskiej UJ składał się początkowo wyłącznie z humanistów: filologów polskich, historyków i jednego bibliotekoznawcy. Posiadali oni długoletnią praktyką w BJ lub innych naukowych bibliotekach krakowskich, jak i naturalnie w UJ. Były to osoby na ogół na stanowiskach kierowniczych o znacznym dorobku naukowym i sprecyzowanym już profilu badawczym. Działalność naukowa na polu książki i bibliotek była dla nich (poza małymi wyjątkami) interesującym dodatkiem do szeroko pojętych badań historycznych z literatury, nauki i kultury, m.in. były podejmowane opracowania biograficzne lub monograficzne instytucji świata książki. Dorobek ten na tle innych uczelni kształcących w zakresie BIN,

nawet tych z długoletnim stażem, przedstawiał się pokaźnie. Tematy były na ogół ujmowane w perspektywie interdyscyplinarnej, ważnej dla pokazania roli książki, biblioteki i informacji dla życia umysłowego i kulturalnego. Była to kontynuacja badań prowadzonych od stuleci na wielu wydziałach UJ. Wystarczy tu przywołać prace Jerzego Samuela Bandtkiego, Karola i Stanisława Estreicherów, Kazimierza Piekarskiego, Aleksandra Birkenmajera, Jana Baumgarta i in. Podjęcie w Zakładzie BIN UJ kontynuacji tego typu opracowań skutecznie przyczyniło się do dalszego budowania prestiżu dyscypliny BIN, a przy tej okazji – omawianej krakowskiej placówki uniwersyteckiej.

Nagle zwiększenie w Polsce liczby ośrodków kształcących z BIN w latach siedemdziesiątych i co za tym idzie pokrewnego potencjału badawczego dodało nowy impuls dla intensyfikacji badań życia książki i funkcjonowania informacji w perspektywie ogólnopolskiej.

W pierwszym opublikowanym artykule na temat dziejów Zakładu BIN UJ starałam się sprecyzować to pole badawcze i ukazać dorobek krakowskiego zespołu. Przy powrocie do tych konstatacji, wyłonić należy prace bezpośrednie związane z książką, biblioteką i informacją naukową. O efektywności naukowej świadczyły już publikacje pracowników ZBIN UJ wydane w latach 1974–1978 czyli do momentu opuszczenia murów *Alma Mater* przez pierwszych magistrów bibliotekoznawstwa i informacji naukowej UJ: „[...] 6 książek, 104 artykuły, rozprawy, hasła w encyklopediach itp., oraz 27 recenzji, 29 życiorysów do PSB 25 do Österreichisches Biographisches Lexicon, 6 prac edytorskich oraz 19 redakcyjnych. Ponadto do druku oddano 85 prac” [Kocójowa 1980].

Tematyka skupiła się wówczas wokół trzech głównych zagadnień:

- **Rola książki w kulturze polskiej;**
- **Wybrane problemy współczesnego bibliotekarstwa polskiego;**
- **Analiza potrzeb użytkowników informacji naukowej i wybrane zagadnienia systemów informacyjnych.**

Zdecydowanie prym wiodł wówczas dorobek naukowy z pierwszego tematu **Rola książki w kulturze polskiej**, zwłaszcza dzięki oryginalnym, źródłowym opracowaniom o Krakowie. Stało się tak m.in. za sprawą dorobku Zbigniewa Jabłońskiego – w okresie początkowym związania z UJ opublikował on obok prac z historii teatru m.in. artykuły: *Działalność biblioteczna, archiwalna i muzealna PAU* (1974), *Z działalności wydawniczej Towarzystwa Naukowego Krakowskiego* (1977), *Zbiór tzw. Autografów Królewskich Cypriana Walewskiego* (1976). Aktywnością naukową wyróżniał się Wiesław Bieńkowski. Poza pracami naukowymi ogłosił artykuły: *Kraków a Warmia i Mazury w XIX i XX w (kontakty naukowe oraz związki kulturalne)* (1975), *Polnische wissenschaftliche Institutionen zwischen der 1905 Revolution und dem 1. Weltkrieg* (1976 i 1979), *Kraków jako ośrodek badań etnograficznych* (1977), liczne artykuły dla *Rocznika Krakowskiego* oraz biogramy do Polskiego Słownika Biograficznego i do Österreichisches Biographisches Lexicon, prowadził prace edytorskie nad książką I. Wawel Louis Urywki z dziejów i życia mieszkańców Krakowa (wspólnie z Janiną Bieniarzówną), był aktywnym sekretarzem *Studiów Historycznych*. Prace nad tekstem Edwarda Kunzego do dziejów Biblioteki Jagiellońskiej podjęli Jan Baumgart i Stanisław Grzeszczuk, ten ostatni zredagował też wspólnie z Alodią Gryczową pracę zbiorową *Dawna książka i kultura. Mate-*

riały międzynarodowej sesji drukarskiej z okazji pięćsetlecia sztuki drukarskiej w Polsce. Wrocław 1975. S. Grzeszczuk przede wszystkim jednak kontynuował prace polonistyczne na temat Jana Kochanowskiego, Krzysztofa Opalińskiego oraz poświęcone literaturze sowizdrzalskiej – wysoko ocenione przez historyków literatury. Na te lata przypadł też debiut książkowy Marii Kocójowej *Pamiętkom ojczystym ocalonym z burzy dziejowej*. Muzeum E. Hutten Czapskiego. Kraków – Stańków (1978). Książka ta otrzymała w 1978 r. indywidualną nagrodę Prezydenta m. Krakowa, Ministra NiSzW oraz wyróżnienie „Echa Krakowa za najlepszą książkę o Krakowie roku 1978”. Zainaugurowali działalność naukową: Krystyna Bednarska-Rusajowa interesującym artykułem Michał Hieronim Juszyński – bibliograf i bibliofil (1976) oraz Janusz Gruchała opracowaniem *Lektury antyczne Jana Brożka* (1978).

Na tym tle pojawiła się też inna interesująca specjalność związana z kulturą Wilna. Artykuły Małgorzaty Stolzman dotyczyły ruchu wydawniczego (1976), opracowania pamiętnika M. Pełki Polińskiego (1977) oraz *Przeszłość umiera* dwa razy S. Kirkora (1978).

Prace z drugiego tematu **Wybrane problemy współczesnego bibliotekarstwa polskiego** zajmowały najmniej miejsca w dorobku pracowników Zakładu BIN UJ. Związane były głównie z problemami organizacyjnymi oraz potrzebami bibliotek publicznych i naukowych. Jacek Wojciechowski zajmował się recepcją dzieł piśmienniczych wśród czytelników oraz problemami organizacyjnymi, jak: Zakup literatury pięknej w bibliotekach terenowych (1978), seminariami bibliotecznymi (1978). Zwrócić też należy uwagę na jego teksty na temat komunikowania: A jednak się czyta (*Literatura na świecie* 1975 nr 10, s. 330–337), Biblioteki jutro (*Tygodnik Kulturalny* 1976 nr 16, s. 4), Wprowadzenie do lektury (*Życie Literackie* 1978 nr 38, s. 14) Wiedza o literaturze w kształceniu bibliotekarzy (1978). M. Stolzman opisała udział biblioteki głównej w przygotowaniu zawodowym studentów (1978). Z. Jabłoński omawiał tematy związane z bibliotekami naukowymi, m.in. Gromadzenie zbiorów w samodzielnych bibliotekach PAN (1976).

Opracowania te powstawały jednak na marginesie głównych zainteresowań historycznoliterackich pracowników ZBIN UJ.

Temat trzeci **Źródła i analiza potrzeb użytkowników informacji naukowej i wybrane zagadnienia systemów informacyjnych** objął przede wszystkim opracowania bibliograficzne, informatorów, indeksy. W. Bieńkowski promował naukę polską przez materiały bibliograficzne przesyłane do International Bibliography of Historical Science UNESCO w Paryżu, typował też materiały bibliograficzne do bibliografii bieżącej Historii Polski i in. Opracował również bibliografię dotyczącą tomu I i II Historii nauki polskiej (1975, wspólnie z J. Paruchem). Zostały opracowane informatory: Instytucje naukowe Krakowa i województwa krakowskiego (Magdalena Górecka 1975) oraz Pisarze ziemi krakowskiej (J. Wojciechowski z zespołem 1976), zestawiono zawartość *Biuletynu Biblioteki Jagiellońskiej* 1949–1975 (K. Bednarska – wspólnie z Władysławem Berbelickim 1978).

Osobne miejsce zajmowały tu publikacje informacyjne Wandy Pindlowe dotyczące Biblioteki Głównej AGH: System poszukiwania informacji z zakresu metalurgii żelaza (1977) czy Szkolenie użytkowników informacji naukowej (1978). Zainicjowała też ona wspólnie z innymi naukowcami Zakładu BIN UJ w pro-

blemie węzłowym w Uniwersytecie Warszawskim (nr VII.B.2.05 „Odrębności funkcjonalne i strukturalne uniwersyteckich i specjalistycznych systemów bibliotecznych”, kierownik Anna Sitarska), wchodzącym w skład programu Uniwersytetu Wrocławskiego „Książka w procesie komunikacji społecznej” (kierownik Karol Głombiowski). Ten przykład świadczy o szybkim nawiązaniu współpracy naukowej Zakładu BIN UJ z najbardziej liczącymi się ośrodkami kształcenia na poziomie wyższym bibliotekarzy i pracowników informacji w Warszawie i Wrocławiu, co korzystnie zaważyło m.in. na rozwoju planów naukowych w Zakładzie BIN UJ. Ważną na ówczesne czasy pomocą w dostępie do światowej literatury służyli też pracownicy Instytutu Farmakologii PAN w Krakowie, pośrednicząc w dostarczaniu *current contents* i odbitek kserograficznych z niedostępnych w Krakowie czasopism zagranicznych.

W Zakładzie BIN UJ od samego początku położono nacisk na zdobywanie stopni naukowych oraz stworzenie sprzyjających warunków dla rozwoju młodej kadry naukowej. Ukierunkowaniu badań naukowych sprzyjały staże naukowe oraz czynny udział w konferencjach środowiskowych. Podjęto tematy trzech doktoratów (K. Bednarska-Ruszałowa, W. Pindłowa, J. Wojciechowski) i dwóch prac habilitacyjnych (M. Kocójowa, M. Stolzman).

Pierwszy obronił w Zakładzie BIN UJ pracę doktorską Jacek Wojciechowski dnia 12 stycznia 1979 r. nt. Współczesna recepcja prozy literackiej (promotor Stanisław Grzeszczuk, recenzenci: Stanisław Jaworski oraz Krzysztof Migoń). Staże naukowe odbyli: we Wrocławiu (K. Bednarska-Ruszałowa dwukrotnie) oraz w Warszawie (J. Hławiczka) [zob. Kronika]. W. Pindłowa uczestniczyła w seminarium doktoranckim Marii Dembowskiej w Warszawie.

Pierwszym sygnałem zewnętrznego zainteresowania w Krakowie młodą placówką było zgłoszenie w 1976 r. na staż Tadeusza Frączyka z Biblioteki Muzeum Narodowego w Krakowie, przygotowującego monografię o bibliotece Czarторыskich (opiekun M. Kocójowa).

Aktywność naukowa zespołu zaznaczyła się przedstawianiem wyników badań na krajowych konferencjach ogólnopolskich oraz podjęciem własnych prób organizacji spotkań profesjonalnych. Podkreślić należy dwie cechy, charakterystyczne dla tego etapu. Po pierwsze splatanie się tematów, stymulowanych badaniami i metodyką dydaktyki. Zagadnienia metodyczno-metodologiczne znalazły się na eksponowanym miejscu ze względu na konieczność przygotowania kadry do opracowywania i realizowania nowych programów, zgodnie z zaleceniami Raportu o stanie bibliotek w Polsce (1974). Było to tym ważniejsze, że kadre tę w dużej mierze stanowili wprawdzie długoletni praktycy-bibliotekarze, ale bez większych doświadczeń dydaktycznych.

Po drugie – cechą charakterystyczną dla tego okresu było łączenie przez pracowników Zakładu BIN UJ prac naukowych dotyczących współczesnych spraw organizacyjnych (bibliotekarstwo i informacja naukowa) z własnymi dociekaniami naukowymi, najczęściej historycznymi. Częściowo było to wymuszone potrzebami praktyki i czynnym zaangażowaniem części zespołu zarówno w prace bibliotekarsko-bibliograficzne, jak i historyczne badania naukowe. Aspekt ten był ważny przy łączeniu obowiązków dyrektorów bibliotek w Krakowie z działalnością dydaktyczną: Z. Jabłoński był wówczas dyrektorem Biblioteki PAN w Krakowie: J. Baumgart – dyrektorem, a S. Grzeszczuk – wicedyrektorem Biblioteki

Jagiellońskiej; J. Korpała – dyrektorem, a J. Wojciechowski – wicedyrektorem Miejskiej Biblioteki Publicznej, etc.

Trzeba też oddać sprawiedliwość aktywności zespołu w uczestniczeniu życiu naukowym. W trakcie omawianych dziewięciu lat czterech nauczycieli akademickich Zakładu BIN UJ wzięło udział w czterdziestu czterech konferencjach w Polsce i wygłosiło na nich dwadzieścia pięć referatów.

Dodać do tego należy miejscowe inicjatywy organizacyjne. Zapoczątkowane zostały w Kole Naukowym Bibliotekoznawców studentów zaocznych, którzy pod opieką M. Kocójowej zorganizowali naukową konferencję wyjazdową w Polańczyku „Z problemów obiegu książki w Krakowie po 2. wojnie światowej” (18–20 lutego 1978) oraz kilka miesięcy później sympozjum pod kierunkiem M. Stolzmana w Tomaszowie Mazowieckim nt. „Książka i biblioteka – przeszłość i teraźniejszość” (17–19 czerwca 1978). Promocję badań naukowych podejmowanych razem ze studentami stanowiło opublikowanie ponad trzydziestu fragmentów prac magisterskich i kontrolnych w czasopismach profesjonalnych – głównie o charakterze lokalnym, oraz wyróżnianie sześciu prac magisterskich specjalnymi dyplomami Ministerstwa Kultury i Sztuki oraz jednej – nagrodą Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i in. [zob. Kronika]. To skupienie uwagi na jakości opracowań studentów było poważną wizytówką działalności w profesjonalnym środowisku i inspirowało prace naukowe o charakterze regionalnym, głównie studentów z Polski Południowej (zostało w tym okresie ukończonych pierwszych sto prac magisterskich).

Ten okres formowania oraz prób scalania zespołu i programu badawczego zakończyło pierwsze przedsięwzięcie ogólnokrajowe w postaci konferencji ogólnopolskiej o charakterze metodycznym dla pracowników uczelni kierunku BIN, która została zorganizowana w Osieczanach w 1979 r. (organizatorzy: M. Stolzman, Z. Siatkowski).

Wszystkie owe działania naukowe przebiegały w atmosferze entuzjazmu dla tworzenia nowego, potrzebnego kierunku studiów i twórczych poszukiwań najwłaściwszego modelu nauczania. Z czynników hamujących rozwój naukowy należy wymienić: trudne warunki lokalowe, przeciążenie małego zespołu pracami administracyjnymi i zbyt dużą liczbą godzin dydaktycznych oraz koniecznością koordynowania godzin dydaktycznych zleconych ok. trzydziestu specjalistom spoza UJ.

KRYSTALIZOWANIE PROGRAMU WSPÓLNEGO DLA PRACOWNIKÓW ZAKŁADU BIN UJ W LATACH 1980–1989

Sporadyczne przyjazdy do Krakowa gości zagranicznych, nawiązanie kontaktu z General Information Programme UNESCO w Paryżu oraz z bibliotekarzami i nauczycielami akademickimi z Anglii i Niemiec Zachodnich, bogato jak na owe czasy zaopatrzona Biblioteka Jagiellońska w zagraniczne czasopisma profesjonalne (dzięki wymianie) pozwoliły śledzić, co się dzieje w zakresie BIN na świecie i przekazywać nowości na łamy polskich czasopism profesjonalnych.

Równocześnie, przez kadrę rekrutującą się z bibliotek oraz dzięki studentom naocznym z całej Polski, można było poznać „od podszewki” osiągnięcia i bolączki bibliotekarzy na prowincji oraz politykę wielkomiejską. Przyczyniała się do tego też współpraca z bibliotekoznawcami i bibliotekarzami z Wrocławia, Śląska, Krakowa i Warszawy. Rozerwanie żelaznej kurtyny w 1980 r., a później kontakty pomoc świadczone przez Europę w okresie stanu wojennego zbliżyły informacje profesjonalne o bibliotekach na Zachodzie oraz pozwoliły zrozumieć przyczyny odmiennej atrakcyjności tam studiów BIN oraz porównać różnice w stosunku do rzeczywistości polskiej. Większość z podejmowanych tam tematów badawczych, związanych z funkcjonowaniem bibliotek zgodnie z zasadami demokracji w warunkach szybkiej automatyzacji, była jednak odległa, bo inne były potrzeby w Polsce i warunki rozwijania bibliotek, zbyt duży dystans w automatyzacji (np. obliczane opóźnienia w zastosowaniu udoskonaleń technicznych w porównaniu do USA szacowano na około dwadzieścia lat).

Różnice te dodatkowo uzmysławiały rozwijające się bezpośrednie kontakty zagraniczne pracowników Zakładu BIN UJ. Pierwszą taką sposobność stworzyła bezpośrednia umowa UJ z nowo utworzoną w UK szkołą BIN w Aberystwyth w Walii, dzięki jej rektorowi prof. Frankowi Hoggowi. Jego wykłady i Andrew Large'a od 1980 r. (dzisiaj dyrektora renomowanej Szkoły BIN w Kanadzie), jak i możliwość wyjazdów do Anglii spowodowały publikację w Polsce szeregu artykułów na temat nie znanych w kraju osiągnięć nowoczesnego bibliotekarstwa brytyjskiego, głównie pióra W. Pindlowej. Wspomnieć trzeba tu m.in. jej pierwsze w Polsce opracowanie nt. czasopism elektronicznych, systemów ekspertowych, cykl artykułów o bibliotekarstwie w Chinach, nowym budynku Biblioteki Aleksandryjskiej, etc.). Prof. Hogg pomógł nawiązać kontakty z British Council w Warszawie, które wydatnie wspomogło wymianę osobową, orientację w najnowszym kierunkach badawczych w Anglii oraz dostęp do profesjonalnej literatury anglojęzycznej. Zasłużyli się tutaj kolejni warszawscy bibliotekarze z Anglii: John Salter, Arthur D. Bentley, Russel Drury, Ronald Davis, J Samuelson. Nowe idee przekazywali nauczyciele akademicki BIN z Anglii, goście w Zakładzie BIN UJ: Derek Austin, Tom Wilson, Peter Williams, Jeremy Potter, Kevin McGary, Barbara Smolny-Kostrzewski. Wspomagali badania bibliotekarze polscy z British Council w Warszawie, zwłaszcza Iwona Łukijaniuk oraz Andrzej Dziubecki [Kocójowa 1990, s. 15–16, 177–184].

Drugim „zielonym światłem” ułatwiającym wprowadzenie pracowników Zakładu BIN UJ do badań naukowych o znaczeniu globalnym były międzynarodowe konferencje w Essen (wówczas w RFN), w których uczestniczenie od 1983 r. stanowiło dla Polaków prawdziwe okno na świat [Pindlowa 1993, s. 221–222; tamże 1997, s. 115–118]. Przywożone systematycznie materiały konferencyjne i publikacje pomagały zrozumieć przyczyny różnic, dystansu i konsekwencje dla rozwoju bibliotek nowych ofert technicznych, a także konieczność przemian w mentalności polskich bibliotekarzy. Refleksje te przekazywano studentom i pracownikom, inspirowały też prace badawcze (W. Pindlowa, M. Kowalec, M. Kocójowa). Kilku krakowskich studentów mogło się przekonać naocznie o postępie prac bibliotekarskich dzięki praktykom w bibliotece w Essen (1985 i 1986), wizytom z wykładami gości zagranicznych z RFN w Krakowie (Bernard Adams, Ahmed Helal, Paul Keohain, Alfred Świerk) i jak i przez staże zagraniczne młodych pra-

cowników Zakładu BIN UJ (Bochum 1983 – M. Próchnicka, Wolfenbüttel 1985 i Londyn 1991 – J. Gruchała).

Presja nowych wiadomości, szerszy dostęp do najnowszej literatury profesjonalnej zaktywizowały badania nad współczesnym bibliotekarstwem i informacją naukową. Nadal jednak pozostawały one w cieniu tematów historycznych, ale i w nich zaczęły się odzwierciedlać się nowe trendy metodologiczne. Przysłużyły się temu książki Krzysztofa Migonia o modelu nauki o książce (1976, 1984), publikacje Karola Głombiowskiego m.in. *Rola książki w procesie komunikacji społecznej* (1980), Radosława Cybulskiego o systemie książki (1984), Zofii Gacy-Dąbrowskiej o teorii nauki o bibliotece (1984), Marii Dembowskiej o teorii informacji naukowej (1984). Rozwijająca się wymiana myśli naukowej BIN w kraju i z zagranicą, spotęgowała w UJ przeniesienie ciężaru badań historycznych i współczesnych na odbiorców i procesy związane z książką oraz biblioteką. Te opcje badawcze znakomicie zresztą korespondowały z dotychczasowym zainteresowaniem kręgu badaczy z Zakładu BIN z rolą książki i biblioteki w życiu umysłowym i kulturalnym oraz szeroko pojętą humanistyką. Za całokształt takich właśnie badań otrzymał w 1981 r. tytuł profesora nadzwyczajnego W. Bieńkowski (rec. Józef Buszko, Władysław Chojnacki, Feliks Tych), następnie w 1982 r. tytuł profesora zwyczajnego S. Grzeszczuk (rec. Jerzy Pelc, Alojzy Sajkowski, Tadeusz Ulewicz). Zaczęto też poświęcać więcej uwagi kierunkowi badawczemu dotyczącemu udziału świata książki w procesach komunikowania, m.in. w związku z projektowaniem drugiego wydania *Encyklopedii Wiedzy o Książce*. (M. Kocójowa i K. Ruszajowa).

Wprowadzone modyfikacje do programu badawczego Zakładu BIN UJ pozwoliły na akcentowanie następujących grup problemowych:

- **Książka i biblioteka w procesie komunikacji społecznej;**
- **Problematyka teorii i metodologii oraz dydaktyki w nauce o książce, bibliotece i informacji naukowej;**
- **Rozwój informacji naukowej w Polsce i na świecie.**

Podstawowy trzon tych badań stanowiły prace na stopnie naukowe pracowników Zakładu BIN UJ, przeprowadzone w Instytucie Filologii Polskiej UJ (doktoraty z nauk humanistycznych w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej i literaturoznawstwa) lub na Wydziale Filologicznym UJ (habilitacja), nadal głównie w klasycznej konwencji życia umysłowo-kulturalnego, ale z nachyleniem na odbiorcę. Były to: doktorat w 1979 r. J. Wojciechowskiego – „Społeczne funkcje powieści” (promotor S. Grzeszczuk, rec. Stanisław Jaworski, K. Migoń) – 1980 r. doktorat K. Bednarskiej-Ruszajowej „Książka, czytelnictwo literatura na łamach <Monitora>” (promotor S. Grzeszczuk, rec. K. Migoń oraz Wacław Woźnowski), praca habilitacyjna Małgorzaty Stolzman na podstawie „<Nigdy od Ciebie miasto>. Dzieje kultury wileńskiej lat między powstaniowych 1831–1863”, kolokwium 1984 (rec. M. Inglot, Z. Jabłoński), zatwierdzenie 1985, książka wyd. Olsztyn 1987 (wydanie pośmiertne); 1986 – doktorat J. Gruchały „<Aratus> Jana Kochanowskiego z 1579 r. – warsztat filologiczny poety” (promotor: S. Grzeszczuk, rec. Tadeusz Ulewicz, Jerzy Axer); 1987 – doktorat A. Grucy, jako pierwszej absolwentki studiów BIN UJ nt. „Spółka Wydawnicza Polska (1890–1916) i jej rola w życiu umysłowym Krakowa” (promotor W. Bieńkowski, rec. Julian Dybiec i Jan M. Małecki).

Pojawiły się też rozprawy informacyjne na stopnie naukowe. Pierwszą w UJ była praca doktorska w zakresie informacji naukowej w Instytucie Filologii Polskiej UJ W. Pindlowej w 1982 r. „Szkolenie studentów jako użytkowników informacji naukowej w świetle nauki o informacji naukowej (informatologii) i pedagogiki” (promotor Maria Dembowska, rec. S. Grzeszczuk, rec. K. Migoń, Adam Wysocki), następnie w 1989 r. doktorat jej magistrantki Marii Kowalec (obecnie Próchnicka) w Uniwersytecie Wrocławskim na Wydziale Filologicznym pt. „Zależność potrzeb informacyjnych twórców techniki od typu intelektu i fazy procesu myślenia” (promotor: Czesław Nosal, rec. Zofia Gaca-Dąbrowska, Zbigniew Kwieciński).

Przejawem kontynuacji historycznych badań naukowych było angażowanie się pracowników Zakładu BIN w dalsze tematy węzłowe, głównie 08.05 „Polska kultura narodowa, jej tendencje rozwojowe” (K. Bednarska-Ruszejowa, J. Gruchała, S. Grzeszczuk, M. Kocójowa, M. Stolzman). W 1982 r. pojawiła się również w zakresie tego problemu opcja komunikacji społecznej w związku z opracowywaniem projektu drugiej edycji Encyklopedii Wiedzy o Książce, zainicjowanym i prowadzonym przez Instytut Bibliotekoznawstwa we Wrocławiu (wspominany krakowski projekt ogólny M. Kocójowej i K. Bednarskiej-Ruszejowej). Komunikacyjna perspektywa badawcza ujawniła się w dalszych pracach historycznych obu autorek oraz w rubryce recenzyjnej, zamówionej u K. Bednarskiej-Ruszejowej przez redakcję czasopisma *Studia o Książce* (1984–1993).

O scalaniu programu badawczego zespołu Zakładu BIN świadczą podjęte własne wydawnictwa naukowe i dydaktyczne. Rozpoczęła się ta działalność w 1980 r. opublikowaniem skryptu „Podstawy bibliotekoznawstwa i informacji naukowej” w opracowaniu M. Kocójowej i W. Pindlowej przy współpracy K. Bednarskiej-Ruszejowej (1 wyd. 1980, 2 wyd. 1982); pierwszego „Informatora dla studiów zaocznych” (M. Kocójowa, 1980) oraz zapoczątkowaniem serii poradników dla studiów zaocznych do nauki przedmiotu: „Informacja naukowa” przez W. Pindlową w 1980, dalsze poradniki to: „Metodyka i organizacja czytelnictwa” (J. Wojciechowski – 1981, 1983) „Proseminarium” (K. Bednarska-Ruszejowa i M. Kocójowa 1981), „Wstęp do badań historycznych” (Andrzej Pankowicz 1983), Banki danych (Zygmunt Ryznar 1983), Źródła informacyjne (Alina Miśkowa 1983). Najwięcej, bo aż pięć wydań osiągnął skrypt J. Wojciechowskiego „Czytelnictwo” (1985, 1989, 1992, 1994, 1999).

Z prac naukowych osiągnięciem zespołu była pierwsza praca zbiorowa pod red. Z. Jabłońskiego Z historycznych i metodologicznych problemów badań księgoznawczych i bibliotekoznawczych (udziałwzięło dziewięciu autorów z ZBIN UJ, publikacja została w 1985 r. dedykowana zmarłemu redaktorowi przez autorów) oraz wydanie w postaci książek wszystkich wymienionych prac na stopnie naukowe.

Pracownicy ZBIN UJ powoływani byli do prestiżowych gremiów naukowych, zwłaszcza S. Grzeszczuk, Z. Jabłoński i W. Bieńkowski. Maria Kocójowa została zaproszona do redakcji międzyuczelnianego czasopisma *Studia o Książce* (1980).

Zakład BIN UJ poniósł też niestety niepowetowane straty. Śmierć w 1984 r. Z. Jabłońskiego oraz w 1986 r. M. Stolzman zahamowały badania nad relacjami książki i teatru oraz nad książką w Wilnie w XIX w. Wychowankowie obojga uczonych zasilili jednak kadry biblioteczne i przenieśli do swoich kręgów

zamiłowanie do prowadzenia badań naukowych nad rolą książki i biblioteki w szerszym humanistycznym kontekście.

PARALELE Z ZAGRANICZNYMI PROGRAMAMI BADAWCZYMI W LATACH 1990–1999

Przemiany po 1989 r. spowodowały wzmożenie bezpośredniej wymiany doświadczeń naukowych z zagranicą. W tym okresie w Zakładzie, a od 1992 r. – Katedrze BIN UI, nastąpiła intensyfikacja międzynarodowych projektów badawczych. Współpraca ta rozwinęła się początkowo, przede wszystkim w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych, z USA i Litwą (dwa wydawnictwa i kilka artykułów, konferencje etc.), ale też z Niemcami, Francją, Anglią. Kontakty europejskie nasiliły się w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych, zwłaszcza z Niemcami, Danią, Anglią, Węgrami oraz co najważniejsze przyjęły partnerski charakter. Wyrazem były wspólne publikacje, głównie w języku angielskim, wzajemne uczestniczenie z referatami w konferencjach, jak i organizacja międzynarodowych konferencji w Krakowie, też z inspiracji zagranicznych. Udało się też umożliwić studentom UI korzystanie z osiągnięć edukacyjnych za granicą (np. w kursach *distance education* w USA), co dało asumpt dla porównawczych badań naukowych tego trybu edukacji.

Przeobrażenia w organizacji badań naukowych i procesu wydawniczego w Polsce stworzyły nową szansę w Uniwersytecie Jagiellońskim oraz ofertę dla pracowników Katedry BIN. Było to m.in. kreowanie w gronie kadry UI z początkiem lat dziewięćdziesiątych działalności eksperymentalnego Towarzystwa Autorów i Wydawców „Universitas” (ze znacznym udziałem pracowników KBIN – M. Kocójowa od początku sekretarz naukowy, potem krótko prezes). Stworzyło ono w uczelni tak potrzebne forum wydawnicze, przyspieszające i modyfikujące organizację procesu edytorskiego, co umożliwiło publikację wielu książek też w kręgu Katedry BIN UI. W samej Katedrze BIN UI rozwinęły się ponadto pod moją redakcją dwie własne serie wydawnicze KBIN UI: *Prace z Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UI* (pięć tomów w latach 1990–1997) oraz *Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego* (dziewięć tomów w latach 1995–1999). Wreszcie Zespół Instytutu BIN UI podjął w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych, nowatorskie dla kierunku BIN w Polsce, eksperymentalne prace nad tworzeniem biblioteki wirtualnej, przydatnej dla prac naukowych i studiów BIN (adres elektroniczny: <http://www.miks.uj.edu.pl/ibin/>).

W działalności naukowej BIN UI w latach dziewięćdziesiątych można wyróżnić dwa etapy, z punktem granicznym na lata 1994–1995.

Pierwszy z nich, do połowy lat dziewięćdziesiątych wyróżnił się kontynuacją podwyższania kwalifikacji na podstawie prac na tytuły i stopnie naukowe oraz porównawczymi badaniami nad przekształcaniem studiów (programy, metodyka), jak i szeregiem eksperymentalnych prac edytorskich ważnych dla publikowania wyników badań naukowych zespołu [Kocójowa, Pindlowa 1992 w j. pol. i ang.].

Ważna była intensyfikacja awansów samodzielnych pracowników naukowych. W 1992 r. stanowisko profesora tytularnego zwyczajnego w UI objął

W. Bieńkowski (rec. Henryk Markiewicz, K. Migoń, Józef Szymański). Zatwierdzone zostały kolejne habilitacje i doktoraty. W 1990 r. dwoje nauczycieli akademickich otrzymało stopnie naukowe doktora habilitowanego: J. Wojciechowski na podstawie książki „Powieść historyczna w świadomości potocznej” (Stanisław Burkot, Stanisław Jaworski, K. Migoń) oraz M. Kocójowa (rozprawa „Świat książki w dobie autonomii galicyjskiej” (rec. W. Bieńkowski, Janusz Dunin, K. Migoń). W rok później, w 1991 r., stopień doktora habilitowanego otrzymała K. Bednarska-Ruszajowa na podstawie książki „Od Homera do Jana Jakuba Rousseau. W kręgu lektury profesorów krakowskich okresu oświecenia” (rec. S. Grzeszczuk, Elżbieta Aleksandrowska, Andrzej Cieński). W 1994 r. wygrali konkurs na stanowisko profesora nadzwyczajnego Uniwersytetu Jagiellońskiego: J. Wojciechowski (rec. W. Bieńkowski, Tadeusz Bujnicki, S. Burkot, Krzysztof Dmitruk) oraz M. Kocójowa (rec. Kazimiera Małczyńska, W. Bieńkowski, Barbara Bieńkowska)

W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych przybyły kolejne najwyższe stopnie naukowe: w 1996 r. tytuły profesora otrzymali: J. Wojciechowski (rec. W. Bieńkowski, T. Bujnicki, S. Burkot, K. Dmitruk) i J. Pirożyński (rec. B. Bieńkowska, Maria Bogucka, S. Grzeszczuk). Pomnożona została liczba habilitacji i doktoratów: w 1996 r. zatwierdzony został stopień doktora habilitowanego dla W. Pindlowej na podstawie książki „Informetria w nauce o informacji. Metody i problemy” (rec.: Juliusz Lech Kulikowski, Józef Kosiński, Anna Sitarska); w 1997 r. jej magistranta – Wiesława Babika na temat „Generowanie języków informacyjno – wyszukiwawczych ze słowników terminologicznych” (rec. Bożena Bojar, J.L. Kulikowski, Eugeniusz Ścibor), następnie w 1999 r. odbyło się z wynikiem pozytywnym kolokwium habilitacyjne Andrzeja Linerta na podstawie książki „Teatr Śląski im. Stanisława Wyspiańskiego 1949–1992” (rec. Jan Ciechowicz, Lidia Kuchtówna, Emil Orzechowski). W 1998 r. zakończony został pozytywnie przewód doktorski Piotra Lechowskiego (promotor W. Bieńkowski, rec. M. Kocójowa, B. Bieńkowska). W tym też czasie w IBIN UJ pod opieką W. Bieńkowskiego zostało ukończonych kilka dalszych doktoratów, a to z IBIN Uniwersytetu Warszawskiego – Tadeusza Kędziory, z IBIN WSP Kielce – Barbary Dąbrowskiej (wychowanki ZBIN UJ), z IBIN WSP Kraków – byłej pracownicy i absolwentki Zakładu BIN UJ – Barbary Kamińskiej-Czubała) oraz dwóch bibliotekarek: absolwentki ZBIN UJ Barbary Mauer-Górskiej, jak i ostatnio Janiny Rogozik). Jeden doktorat został zakończony ponadto pod opieką K. Bednarskiej-Ruszajowej (Stanisława Dróżdza). Wielokrotnie samodzielni pracownicy IBIN byli zapraszani do recenzowania prac na stopnie naukowe w kraju i za granicą, jak i recenzowali wydawnictwa z zakresu BIN. Przybyły poza wymienionymi wcześniej nowe autorskie książki: Informacja a umysł – badania nad użytkownikami [M. Próchnicka 1991], Hetman Adam Sieniawski i jego regimentarze – badania nad mentalnością [J. Ronikier 1992], Zastosowanie komputera w bibliotece – wyniki badań nad automatyzacją [W. Szczęch 1996 – wspólnie z Jerzym Majem i Markiem Nahotko].

Dla podjęcia w IBIN UJ nowych kierunków badań ważną rolę odegrały staże naukowe i dydaktyczne pracowników za granicą oraz gości zagranicznych w Polsce.

Dużą pomocą dla przekształcania programu badawczego były naukowe wyjazdy studyjne nauczycieli akademickich KBIN UJ do USA. Rozwinęło się dzięki nim kilka programów badawczych, zainicjowanych w USA i kontynuowanych w Polsce, mających ważny rezonans w dydaktyce UJ. Te tematy badawcze dotyczyły od 1993 r.: 1) informacji biznesowej (badania podjęła S. Arcisz, absolwentka nie tylko BIN UJ, ale i w 1992 r. Limburg Business School w Belgii) oraz 2) rozprzestrzeniania demokracji przez biblioteki (program M. Kocójowej, w wyniku m.in. została wspólnie opracowana z ośrodkiem w Buffalo, USA, praca zbiorowa pt. *Rola bibliotek w rozwoju demokracji* [Kocójowa, Bobinski, eds. 1995]; następnie od 1994 r. tematyka została wzbogacona o 3) badania nad informacją o ochronie środowiska (program badawczy W. Pindlowej); oraz od 1996 r. 4) badania nad kreowaniem sieci lokalnych (badania naukowe W. Szczęcha). We Francji natomiast w 1993 i 1995 r. podjęła temat „Nowe techniki w nauczaniu i indeksowaniu” M. Próchnicka. Studia historyczne w oparciu o niemiecko-polskie źródła były domeną K. Bednarskiej-Ruszałowej w latach 1992–1997, zakończone publikacją dwóch opracowań bibliograficznych. Badania natomiast związków austriacko-polskich przyniosły szereg, głównie biobibliograficznych publikacji W. Bieńkowskiego, promujących kulturę polską za granicą.

Liczne przyjazdy gości zagranicznych ułatwiał dyskusję na tematy priorytetowe, a także dostęp do literatury i źródeł znajdujących się zagranicą. Wspomagali badania *visiting professors*, których semestralne bądź roczne pobyty dydaktyczne w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1996–1998 były dofinansowane przez amerykański program Civic Education Project (dyrektorem na Polskę był Jakub Basista). Pomoc ta była ważna przy poszukiwaniach w sieciach rozległych literatury zagranicznej np. nt. „Książka i biblioteka w literaturze” przez Donnę Gagnier dla badań K. Bednarskiej-Ruszałowej; jak też własny wkład naukowy np. Wandy Wawro (Cornell University) lub Barbary Feldman w postaci publikacji, zamieszczonych w seriach IBIN UJ [Kocójowa, ed. 1998, 1999]. Kraków, jak wiadomo, jest bardzo atrakcyjny dla badaczy ze Wschodu ze względu na zachowane tu źródła historyczne, stąd liczne staże naukowe zaczęły być tu kierowane z Litwy, Białorusi, Ukrainy, a nawet z Chin, etc. [zob. w tej książce W. Pindłowa Partnerzy...]. W tym też okresie przyjeżdżali do Uniwersytetu Jagiellońskiego na studyjne pobyty bibliotekoznawcy z całej Polski, zwłaszcza pracownicy Uniwersytetu Śląskiego (Irena Socha, Maria Pawłowiczowa, Andrzej Trojnar, Tadeusz Aleksandrowicz) oraz WSP w Kielcach (Barbara Dąbrowska, Danuta Hombek).

IBIN UJ stał się też koordynatorem ważnych naukowych, międzynarodowych prac zbiorowych, poczynając od pierwszej źródłowej polsko-litewskiej pt. *Przewodnik po zbiorach polskich w Wilnie, 1993* (publikacja wspomagana przez Fundację S. Batorego i Wydział Spraw Społecznych Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie, następnie w 1998 r. na tej podstawie baza danych w Internecie, grant KBN). Obie te prace powstały pod red. i przy współautorstwie M. Kocójowej. Dzięki inicjatywie British Council, została też opublikowana pierwsza praca zbiorowa środowiska uczelnianego BIN w Polsce w języku angielskim, przeznaczona dla zagranicy i promująca polskie bibliotekarstwo w III Rzeczypospolitej pt. *Modern Libraries and Librarianship in Poland, 1996* (dofinansowanie Ministerstwa Kultury i Sztuki i UJ, rec. F. Hogg, UK, red.: Alicja Altenberger, Harvard University, USA, oraz M. Kocójowa).

Znaczący moment dla przyspieszenia wprowadzania zmian w edukacyjnym programie BIN UJ stanowiły refleksje po międzynarodowej konferencji w Bratysławie w 1994 r., której organizatorzy z UNESCO, IFLA, EUCLID wystosowali listę zaleceń dla władz krajów postkomunistycznych dla umożliwienia przyspieszenia zwiększenia udziału nowoczesnych technik informacyjnych (dalej IT) w kształceniu kadr dla bibliotek i rozwoju informacji. Została wtedy zainicjowana w Zakładzie BIN UJ naukowa dyskusja m.in. w kręgu polskich uczelni, prowadzących kierunek BIN i wykonany oraz opublikowany ogólnopolski raport. Dla zespołu BIN UJ oznaczało to intensywniejsze włączenie się we wdrażanie modyfikacji studiów BIN i oparcie ich oraz badań naukowych o nowoczesny skomputeryzowany warsztat pracy. Wtedy też, od 1995 r. zostały zainaugurowane doroczne, środowiskowe konferencje w Krakowie, stanowiące od tego czasu ogólnopolskie naukowe, uczelniane forum dyskusyjne z BIN. To przedsięwzięcie w Uniwersytecie Jagiellońskim udało się dzięki życzliwości i poparciu finansowemu dyrektora mgra Stanisława Madeja z Ministerstwa Edukacji Narodowej.

Druga połowa lat dziewięćdziesiątych owocowała dalszymi korzystnymi przemianami programu badawczego i zwracaniu go w stronę przyszłości. Rokiem przełomowym dla BIN w UJ był 1996, kiedy podniesiono Katedrę BIN do rangi Instytutu IBIN i włączono do nowo tworzonego Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej UJ (dalej ZiKS). Koncepcja tego wydziału wzorowana na uczelniach amerykańskich została pomyślana bardzo nowocześnie. Instytut BIN UJ znalazł się od tego czasu we wspólnej jednostce organizacyjnej z Instytutem Zarządzania, Sztuk Audiowizualnych, Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, Spraw Publicznych, Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej, Psychologii Stosowanej. Pokrewna tematyka w różnych ujęciach, z naciskiem na nowoczesne media jest modelem bliskim dla szkół BIN na świecie. Przykładem mogą tu służyć angielskie uniwersytety w Sheffield, Liverpool i Aberdeen (łączenie BIN z zarządzaniem) lub z dziennikarstwem – w Brighton (UK) [Wilson 1999]. Podobną tendencję można odnaleźć w USA, np. łączenia BIN z dziennikarstwem w Rutgers University czy Buffalo State University.

Te zmiany w UJ nastąpiły dzięki zrozumieniu ówczesnych władz rektorskich UJ, zwłaszcza ówczesnie prorektora, obecnie Jego Magnificencji prof. dra hab. Franciszka Ziejki i stworzyły m.in. korzystniejsze warunki dla rozwoju badań z BIN. Otwarte zostały nowe perspektywy badawcze, nastąpiło dalsze ukierunkowanie badań naukowych w stronę współczesności i przyszłości społeczeństwa informacyjnego, komputeryzacja warsztatu naukowego oraz włączenie do zespołu młodych ludzi, głównie absolwentów BIN UJ, biegłych w wykorzystywaniu IT w informacji naukowej.

Zmiany strukturalne w IBIN UJ, zwiększenie liczby młodych absolwentów BIN UJ oraz nowe oferty techniczne (Internet, World Wide Web), szybki postęp w komputeryzacji i modernizacja studiów wymusiły dalszą zmianę kierunków badań, zbliżenie ich do globalnych tematów. Metamorfoza programu badawczego w IBIN UJ znakomicie wpłynęła na dalsze przemiany programu studiów, a w konsekwencji wzrost zainteresowania (natłok kandydatów na studia: 4–6 kandydatów na jedno miejsce, podwyższenie limitów przyjęć do 70 osób na studiach dziennych i zaocznych). W efekcie młodzież z zespołu IBIN UJ skłania się

najczęściej do badań z wykorzystaniem technik IT, drażących procesy komunikowania w informacji naukowej i w bibliotece.

Do osiągnięć zespołu w latach dziewięćdziesiątych, obok wzrostu prestiżu i liczby publikacji, natężenia czynnego udziału w międzynarodowym ruchu naukowym, należy m.in. opracowanie na podstawie porównawczych badań międzynarodowych programów studiów oraz publikacji (prowadzonych też z wykorzystaniem Internetu) – nowej merytorycznie koncepcji przedmiotów. Studia BIN UJ zawdzięczają tej działalności też pomysły innowacyjne w skali kraju jak wprowadzenie po raz pierwszy w Polsce dla studiów BIN systemu punktów dla specjalizacji na IV i V roku studiów. Kolejnym krokiem stało się przygotowanie w UJ programu studiów trzystopniowych (licencjackich, magisterskich, doktoranckich) dla studiów dziennych i zaocznych BIN oraz opracowanie punktacji zgodnej z europejskim systemem kredytów ECTS, wprowadzonych od roku akad. 1999/2000. Dobrym przygotowaniem była wcześniej dokonana modyfikacja programów studiów podyplomowych przygotowujących kadrę, głównie z Polski Południowej dla zautomatyzowanych bibliotek (pierwsze w Polsce dofinansowanie grantem HESP), jak i pracowników bibliotek szkolnych po reformie (w porozumieniu z Małopolskim Kuratorium Szkolnym).

Przykładowo można tu też wymienić międzynarodowe programy badawcze dotyczące edukacji permanentnej i teorii informacji naukowej (współpraca z Danią, grant KBN 1998–1999 pod kierunkiem W. Pindlowej), elektroniczne źródła informacyjne (współpraca z Węgrami, grant KBN 1998 pod kierunkiem M. Kocójowej). Dodać do tego należy inne indywidualne opracowania dla zagranicy, jak np. W. Pindlowej o polskiej szarej literaturze dla Komisji Europejskiej (1998), prace bibliograficzne K. Bednarskiej-Ruszałowej dla niemieckiego wydawnictwa Peter Lang (1994, 1996), tłumaczenie na język rosyjski książki J. Wojciechowskiego *Osnovy raboty z czitatielem* (1994), omówienie sytuacji polskiego bibliotekarstwa w III Rzeczypospolitej w publikacji American Library Association przez M. Kocójową (1998), i in. Zespół IBIN UJ uczestniczył też w badaniach ogólnouniwersyteckich Uniwersytetu Jagiellońskiego z programu TEMPUS nad wdrażaniem ECTS (M. Kocójowa, W. Pindłowa, Remigiusz Sapa).

Rozwijanie kontaktów zagranicznych i żywy udział w międzynarodowym życiu naukowym zapewniły międzynarodową renomę ośrodkowi BIN na Uniwersytecie Jagiellońskim i zadecydowały m.in. o wyborze IBIN UJ jako gospodarza światowych spotkań profesjonalistów w Polsce, jak np. bibliotekarzy słowiańskich studiów na świecie (w 1995 r. 180 gości zagranicznych, głównie z USA i UK) czy europejskiego spotkania studentów BIN – BOBCATSSS 2000, współorganizowanego z Królewską Szkołą BIN w Kopenhadze, ok. 200 studentów.

Wspomagały wydatnie ten proces i przedstawiały doświadczenia zespołu wspomniane środowiskowe konferencje ogólnopolskie i międzynarodowe w UJ pod auspicjami i finansowane przez MEN. Sprzyjają one rozwojowi naukowej dyskusji ogólnopolskiej między nauczycielami akademickimi i praktykami oraz gośćmi z zagranicy nad tematami metodologiczno-metodycznymi dotyczącymi najnowszych, globalnych zagadnień profesjonalnych. Wspomniane, publikowane każdego roku tomy, pod moją redakcją, w serii *Materiały z Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ* (w latach 1995–2000 – dziesięć książek) pokazują efekty

przekształceń i pozwalają porównywać sytuację w Polsce i na świecie. Owe konferencje i publikacje przyczyniają się do rozpowszechniania idei związanych m.in. z potrzebami rynku pracy, budowaniem strategii rozwoju bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, edukacji permanentnej, przyszłości społeczeństwa informacyjnego, jak i potrzeb użytkowników źródeł elektronicznych. M.in. właśnie w Krakowie została zainicjowana dyskusja nad bibliotekami wirtualnymi z BIN, badanie jakości procesów w bibliotece i informacji naukowej oraz nowego oblicza permanentnej edukacji bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej. Interesujące i inspirujące doświadczenia przyniosły też wspólne prace redakcyjne z USA (z George'em S. Bobinskim z Buffalo czy z bibliotekarzami z Harvardu (Alicja Altenberger) i Stanfordu (Wojciech Zalewski).

O znaczeniu i inicjatywnej roli ośrodka krakowskiego świadczy dorobek publikowany, wyróżniony wieloma nagrodami [zob. prace naukowe Dokumentacja VII]. Wymienić tu trzeba m.in. pierwsze wydane w Polsce publikacje na kluczowe tematy związane z przyszłością bibliotek jak ogólnie znane książki J. Wojciechowskiego poświęcone marketingowi w bibliotece (1993), organizacji i zarządzaniu w bibliotekach (1997, 2 wyd. 1998) oraz podręcznik z czytelnictwa (1984–1999 – pięć wydań); pierwsze w kraju omówienia przez W. Pindlową systemów ekspertowych, multimedialnych i elektronicznych czasopism; krzewienie idei związanych z przekształcaniem edukacji bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej (M. Kocójowa).

Organizacyjnie, badania w IBIN UJ są prowadzone przez tworzenie zespołów dla poszczególnych zadań. Biorą w nich udział pracownicy różnych jednostek IBIN UJ, włączani są do prac doktoranci i studenci. Pozytywny wpływ na rozwój badań naukowych mają konkursy na prace naukowe dla młodszych pracowników naukowych ogłaszane z inicjatywy prorektora UJ prof. dra hab. Stanisława Hodorowicza, finansowne przez KBN oraz własne konkursy Instytutu BIN UJ, czasem organizowane wspólnie z Oddziałem w Krakowie Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego. Aktywne jest Koło Naukowe Bibliotekoznawców UJ, które ostatnio w 1999 r. było np. współorganizatorem międzynarodowego, naukowego sympozjum „Dokumentacja europejskiego znaczenia Świętej Jadwigi Królowej w zbiorach polskich i włoskich” (Rzym i Kraków 1999, publikacja 2000); zob. też artykuł w tym tomie o działalności dydaktycznej IBIN UJ.

Część zajęć dydaktycznych w IBIN UJ skłania studentów do czynnego udziału w pracach naukowych, np. od 1990 r. przygotowywanie i realizacja trzynastu wystaw w BJ oraz współpraca przy opracowywaniu katalogów i posterów prowadzona pod kierunkiem mgr Danuty Bromowicz. Podobny charakter mają prace pomocnicze studentów przy organizacji konferencji IBIN UJ oraz słuchanie przez nich referatów i dyskusji.

Do czynnego udziału doktorantów w pracach naukowych i rozszerzenia dzięki temu programu badawczego z BIN przyczyniło się prowadzenie w UJ w latach 1992–1999 seminarium doktoranckiego przez W. Bieńkowskiego; od 1995 r. prowadzi je też M. Kocójowa, od 1996 r. W. Pindlowa. O ekspertach z IBIN UJ informują m.in. światowe wydawnictwa słownikowo-encyklopedycznych, jak Biographical Dictionary, UK; Who's Who in the European Information World (od 1994 r. wznawiane edycje); Knigotyra Enciklopedinis Žodynas, Vilnius 1997 i The World Who's Who of Women, American Biographical Institute 1999 i in.

Program badawczy IBIN UJ w omawianym trzecim etapie 1990–1999 został wzbogacony o nowe tematy, głównie wynikające z zastosowania nowoczesnych technik w edukacji i w badaniach naukowych, dotyczących współczesności, jak i przeszłości. Na pierwszy plan wysunęły się zagadnienia nadążania za tendencjami globalnymi w zakresie edukacji BIN, informacji naukowej; zagadnienia zarządzania bibliotekami i systemami informacyjnymi, ważne dla procesów komunikowania [Owens 1999]. Zespół BIN UJ tworzy też bazy danych w Internet oraz *off line*, przydatne dla edukacji i badań naukowych nie tylko z BIN.

W sumie tematy te można ująć w kilka grup problemowych, opisanych niedawno na tle dorobku światowego i krajowego z BIN – w pracy zbiorowej *Zarządzanie i Komunikowanie* [Pindlowa 1999, s. 131–148; Kocójowa 1999, s. 109–130]. Zasygnalizować tu należy następujące grupy tematyczne:

- **Funkcjonowanie polskich bibliotek w dobie przemian społecznych i ekonomicznych**
 - organizacja i zarządzanie bibliotekami, przemiany w polskich bibliotekach publicznych. J. Wojciechowski otrzymał na ten cel indywidualny grant KBN oraz grant Fundacji im. S. Batorego, wydał trzy książki;
 - ocena jakości elektronicznych usług i systemów bibliotecznych (R. Sapa);
 - program MAK w bibliotekach kościelnych (M. Janiak).
- **Modernizacja edukacji profesjonalnej: potrzeby i zastosowanie IT**
 - badania nad przemianami w edukacji na poziomie wyższym bibliotekarzy i pracowników IN, zwłaszcza porównawcze badania związane z modyfikacją programów, nad systemem dwustopniowym, kredytami ECTS, przemianami i potrzebami w edukacji permanentnej; badania prowadzi zespół IBIN pod kierunkiem M. Kocójowej, porównawcze wyniki ogólnopolskie są ogłaszane drukiem w wspominanej serii *Materiały z Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UJ* (dziewięć tomów 1995–1999);
 - badania nad specyfiką studiowania BIN przez osoby niepełnosprawne (zespół BIN pod kierunkiem W. Pindlowej, grant UJ);
 - potrzeby i wdrażanie biblioteki wirtualnej BIN (I. Ćwikilewicz, K. Jaśko, M. Jaskowska, W. Gawarecki, P. Boroń, R. Sapa pod kierunkiem W. Pindlowej i M. Kocójowej);
 - tworzenie i wyszukiwanie informacji – słowniki terminologiczne (W. Babik, W. Szczęch).
- **Informacja naukowa a rozwój społeczeństwa informacyjnego: systemy, użytkownicy, źródła, rozwój dyscypliny, kontekst Unii Europejskiej**
 - informacja biznesowa (S. Cisek);
 - informacja o ochronie zdrowia (K. Stanula);
 - informacja o ochronie środowiska (M. Jaskowska, W. Pindlowa, Projekt CRBW UJ);
 - ogólnopolska sieć komputerowa FREE NET (W. Szczęch);
 - elektroniczne źródła informacji (grant KBN pod kierunkiem M. Kocójowej (współpraca zespołu IBIN z Department of LIS Berzsényi College, Szombathely, Węgry);
 - polskie i polonijne czasopisma elektroniczne w Internecie (W. Pindlowa, W. Gawarecki);

- próba oceny rynku programów komputeryzacji w Polsce (W. Szczęch).
- **Książka, literatura i biblioteka w procesie komunikowania**
 - Kraków jako ośrodek biblioteczny i wydawniczy w XIX i XX w. (W. Bieńkowski, A. Gruca, K. Jaśko, M. Kocójowa, P. Lechowski);
 - książka i biblioteka w literaturze pięknej i pamiątnikach (K. Bednarska-Ruszajowa, 2 granty indywidualne KBN);
 - promocja polskiej myśli naukowej (M. Jaskowska, M. Kocójowa);
 - mity i stereotypy w podręcznikach szkolnych (J. Ronikier);
 - edytorstwo książki naukowej tradycyjne i elektroniczne (M. Kocójowa, R. Szczepaniak);
 - dokumentacja ruchu ludowego (A. Fita).
- **Teoria i metodologia badań nad książką, biblioteką i IN w procesie komunikowania oraz prace źródłowe bibliograficzno-dokumentacyjne**
Z zakresu teorii i metodologii BIN opublikowano wyniki badań z zakresu:
 - zastosowania informetrii w informatologii (W. Pindłowa);
 - opisano metodę topograficzną (M. Kocójowa);
 - sformułowano zasady badań nad opisami książki i bibliotek w literaturze pięknej (K. Bednarska-Ruszajowa);
 - teorii mentalności (J. Ronikier).

W przygotowaniu są opracowania na następujące tematy:

- teoria i filozofia informacji naukowej (S. Cisek);
- informacja w „świecie 3” K.R. Poppera (M. Stanula);
- zastosowanie metod chaosu do informacji naukowej (M. Janiak);
- metodologia badań jakości (R. Sapa, J. Jaskowska, M. Kocójowa, W. Pindłowa);
- język słów kluczowych. Aspekty teoretyczne i rozwiązania praktyczne (W. Babik).

Prace bibliograficzno-dokumentacyjne w IBIN UJ są wprowadzone do Internetu albo przygotowywane do dostępu online.

Bazy danych elektroniczne znajdują się pod adresem:

<http://www.miks.uj.edu.pl/ibin/>

Do ukończonych i wprowadzonych do Internetu należą:

- a) Rękopisy polskie w Wilnie (współpraca polsko-litewska, kier. M. Kocójowa i zespół, grant KBN 1998);
- b) pierwszy spis polskich i polonijnych czasopism elektronicznych w Internet (oprac. Klimek, W. Gawarecki, baza aktualizowana).

Oczekują natomiast na wprowadzenie do Internet m.in.:

- selekcyjna polska bibliografia bibliologiczna (oprac. K. Bednarska-Ruszajowa i zespół);
- prace naukowe pracowników IBIN UJ (oprac. P. Lechowski, I. Ćwikilewicz oraz studenci IBIN UJ);
- prace magisterskie w IBIN UJ (oprac. M. Jaskowska);
- wybrane prace roczne – bibliografie głównie osobowe (studenci IBIN UJ pod kier. M. Stanuli i M. Jaskowskiej).

Instytut BIN UJ pod koniec tego pomyślnego okresu lat dziewięćdziesiątych po raz kolejny doznał wielkich start osobowych przez niespodziewaną śmierć prof. dra hab. W. Bieńkowskiego (22 XI 1999) oraz przez odejście po długiej chorobie

20 X 1999, współzałożyciela studiów BIN na Uniwersytecie Jagielloński – prof. dra hab. S. Grzeszczuka.

KU CZEMU ZMIERZAMY W U PROGU XXI WIEKU?

Pracownicy IBIN UJ mają ambitne plany naukowe w zakresie dalszego rozwoju w IBIN UJ badań teoretycznych i stosowanych w zakresie informacji naukowej, bibliotekoznawstwa, bibliologii, zarówno w przekroju potrzeb dla społeczeństwa XXI wieku, jak i prognozowania przeszłości.

W pierwszym wątku badania są planowane w odniesieniu do:

- kontynuowania badań nad modernizacją kształcenia BIN na poziomie wyższym z wykorzystaniem najnowszych technik. Badania nad rozwojem edukacji BIN kierowane są w stronę poszukiwania modeli i rozwiązań ważnych dla kształtu edukacji permanentnej BIN w jednoczącej się Europie i nowych perspektyw wynikających z ofert sieci rozległych i stosowania technik IT, naturalnie z uwzględnieniem potrzeb rynku pracy (m.in. nauczanie na odległość);
- zostały dlatego podjęte badania i w toku przygotowania jest eksperymentalny program zajęć dydaktycznych, proponowanych dla wszystkich ośrodków kształcenia BIN w Polsce (planowane podjęcie zajęć w roku 2000/2001, po udanej próbie prowadzenia ich w sieci lokalnej IBIN UJ od trzech lat).

Kontynuowane są badania nad modelem kształcenia z wykorzystaniem IT dla edukacji osób niewidomych i niedowidzących w zakresie BIN (projekt badawczy CRBW IBIN UJ).

a) Przeprowadzane są badania nad wdrażaniem programu z informacji naukowej dla archiwistów.

b) Z myślą o ofertach kształcenia z informacji naukowej w trybie *distance education* dla obcokrajowców w trakcie opracowania jest program w języku angielskim zajęć z informacji naukowej o Polsce, przygotowanej w kraju do Internetu.

- ośrodkiem zainteresowania naukowego jest *World Library Community*;
- rozwijają się badania nad czytelnictwem i teorią komunikacji społecznej;
- do ważnych tematów należy badanie procesów bibliotecznych i informacyjnych w kontekście komunikowania, głównie na poziomie naukowym. W większości badania te mieszczą się w globalnym nurcie badań na świecie, zwłaszcza związanych z zarządzaniem systemami informacyjnymi. Do takich tematów należą z uwzględnieniem specyfiki polskiej: ocena jakości procesów i narzędzi informacyjnych, skutki traktowania wiedzy jako towaru, wykorzystanie narzędzi multimedialnych w bibliotece wirtualnej, edytorstwo elektroniczne, zarządzanie w sieciach rozległych;
- z tematów metodologicznych – dołączyć należy wspomniane już prace teoretyczne: interdyscyplinarne badania z pogranicza filozofii i informacji naukowej, chaosu, „trzeciego świata” Poppera, języków informacyjno-wyszukiwawczych.

Duże nadzieje wiąże się też w IBIN UJ z rozwijaniem programu badawczego doktorantów. Grono to podjęło w głównej mierze tematy związane ze współczesnością. Wzbogacony został zwłaszcza program badań nad użytkownikami, głównie z punktu widzenia potrzeb: informacji naukowej, kierowniczej kadry placówek medycznych, informacji w Wyższych Szkołach Biznesu w Polsce, efektywności czasopism elektronicznych i in., jak też z badaniami jakości edukacji BIN, zarządzania systemami informacyjnymi, etc.

Drugi wątek, to podejmowanie penetracji naukowych historycznych. Nadal prowadzone są badania nad książką i biblioteką w pamiętnikach, podręcznikami historii. Z monograficznych tematów wspomnieć należy związane z Krakowem jak: monografia bibliotekarza Biblioteki Jagiellońskiej Jacka Idziego Przybylskiego, Zbiornicy Księgozbiorów Zabezpieczonych w Krakowie 1945–1951. Kontynuowane są badania nad rynkiem wydawniczym w okresie autonomicznym, angielską książką literacką w Polsce, edytorstwem okresu międzywojennego, i in.

Na tym tle widać wyraźnie, że tematy badań naukowych w IBIN UJ utrzymane są generalnie w głównym nurcie studiów nad komunikacją społeczną i mieszczą się w tematach o znaczeniu globalnym. Zgodnie z tą opcją, na pierwszy plan wysuwa się potrzeby użytkowników i możliwość ich zaspokajania w nowoczesnych bibliotekach i placówkach informacji naukowej.

Dla prawidłowej realizacji tych zamierzeń konieczne jest jednak powiększenie szczerpłego osobowo zespołu BIN w UJ przeciążonego obowiązkami dydaktycznymi oraz stworzenie warunków do rozwijania dalszej współpracy międzynarodowej (stali partnerzy, fundusze na podwyższanie kwalifikacji zespołu i dostępu do nowoczesnego sprzętu i programów).

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA I OPRACOWANIA

- Bibliotekarskie kontakty polsko-niemieckie. (1997). *Prz. Bibl.* 65, 1, s. 109–115.
- Cybulski, R. (1984). Struktura i właściwości książki. *Stud. o Książ.* 14, s. 3–38.
- Dembowska, M. (1984). Stan informacji w Polsce. Warszawa: CINTe. Prace INTE 51.
- Gaca-Dąbrowska, Z. (1984). O teoretycznych problemach nauki o bibliotece. *Stud. o Książ.* 14, s. 201–210.
- Głombiowski, K. (1980). Książka w procesie komunikacji społecznej. Wrocław: ZNiO.
- Kocójowa, M. (1999). Biblioteka i książka w komunikowaniu. W: Kocójowa, M. (red.). *Zarządzanie i komunikowanie*. Kraków: Wydaw. UJ, s. 109–130.
- . (1997). Współpraca Krakowa z Bochum i inicjatywa marburska. *Prz. Bibl.* 65, 1, s. 109–114.
- . (1990). Wprowadzenie [dzieje współpracy z zagranicą Katedry BIN UJ]. W: Kocójowa, M. (red.). *Z problemów metodologii i dydaktyki bibliotekoznawstwa i informacji naukowej*. Kraków: Wydaw. UJ, s. 11–31. *Prace Historycznoliterackie* 74.
- ; W. Pindlowa (1992). Działalność naukowa i dydaktyczna. Katedra BIN IFP UJ. Kraków: „Universitas”, s. 24–40.
- ; W. Pindlowa (1992). The Department of Librarianship and Information Science at the Jagiellonian University. Guide. Cracow: LIS JU.
- ; M. Stolzman (1980). Studia bibliotekoznawcze w Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1974/75–1977/78. *Biul. BJ* 30, 1/2, s. 137–177.

- . (red.) (1999). Edukacja permanentna bibliotekarzy i pracowników informacji naukowej w międzynarodowej perspektywie. Kraków: Wydaw. UJ. Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego 9.
- . (red.) (1998). Światowa strategia edukacji bibliotekarzy i specjalistów z informacji naukowej. Kraków: Wydaw. UJ. Materiały Edukacyjne Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Jagiellońskiego 7.
- .; G.S. Bobinski (eds.) (1995). Rola bibliotek w rozwoju demokracji. Kraków: Wydaw. UJ. Prace z Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej 2 [4].
- Migoń, K. (1984). Nauka o książce. Wrocław: ZNiO.
- Owens, I. (1999). The Impact of Change from Hierarchy to Team in Two Academic Libraries: Intended Results versus Actual Results Using Total Quality Management. *College & Research Libraries* 60, 6, p. 571–584.
- Pindłowa, W. (1993). Dokąd zmierzają biblioteki we współczesnym świecie, czyli sympozja w Essen. W: Kocójowa, M. (red.). Nowe kierunki w dydaktyce i metodologii bibliotekoznawstwa i informacji naukowej. Kraków: Wydaw. UJ, s. 221–222. Prace z Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej 1 [3].
- Pindłowa W. (1997). Współpraca Katedry BIN UJ z Biblioteką Uniwersytecką w Essen. *Prz. Bibl.* 65, 1, s. 115–118.
- . (1999). Informacja naukowa w komunikowaniu. W: Kocójowa, M. (red.). Zarządzanie i komunikowanie. Kraków: Wydaw. UJ, s. 131–148.
- Więckowska, H. (1975). Akademickie kształcenie bibliotekarzy. Postulaty Raportu o stanie bibliotek i próby ich realizacji. *Prz. Bibl.* 43, 3, s. 219–232.
- Wilson, T. (1999). Collaboration, Convergence or Catastrophe: Change in Professional Education. *Inform. Mokslai* 11–12, p. 19–24.